
HISTORIOGRÁFIA

A hispanisztika Közép-Európában

1993-ban kezdte meg működését a József Attila Tudományegyetem *Hispanisztika Tanszéke*. A 20. évforduló alkalmából nemzetközi tudományos konferenciát rendeztek, melynek anyaga az *Acta Hispanica* című tanszéki folyóirat XVIII. kötetében jelent meg spanyolul

A protokolláris (dékán, nagykövetek) rész után az első fejezet a *spanyol nyelvoktatás közép-európai történetét* mutatja be az egyes intézmények/tanszékek képviselőinek előadásai alapján.

A szegedi tanszék történetét *Berta Tibor* foglalta össze. *Anderle Ádám* alapító történész, tanszékvezető (1993–2008) a korábbi *Latin-Amerika Története Kutatócsoportra* (1982–1992) alapozva hozta létre, természetesen egyensúlyt teremtve a különböző tudományterületek között, és társadalomtudományi alapokat is nyújtó filológus- és tanárképző tanszékké alakította a kutatócsoportot. A tanszék keretében 2007-ben katalán, 2012-ben pedig baszk lektorátus is létesült. A tanszék bekapcsolódott a Történettudományi Doktori Iskola és a Nyelvtudományi Doktori Iskola tevékenységébe, és részt vesz a fordító- és tolmácsolásben is, együttműködve az Alicantei Egyetemmel, a temesvári Nyugati Egyetemmel és a Kragujevac Egyetemmel.

Menczel Gabriella, az ELTE Spanyol Nyelvi és Irodalmi Tanszékének vezetője tanszékük történetét tekinti át. A budapesti egyetemen először Philipp August Becker német romanista tanított spanyolt az 1890-es évektől. Ugyanitt működött Körösi Albin 1912-től 1936-ig. A tanszéket viszont Horányi Mátyás alapította az 1960-as évek végén. Ebben az időben sok hallgató részesült havannai ösztöndíjban. A tanszék 1989 után Spanyolország felé nyitott. Nyelvtanárok képzése mellett doktori programja is erős, s a műfordító képzés jelentős központja.

Domingo Lilón, a Pécsi Tudományegyetem Spanyol Szemináriumának egyetemi docense (amely e recenzió írásának idején már tanszékké alakult) a spanyoloktatás dél-dunántúli helyzetével foglalkozott. A régióban csak Pécsen és Kaposváron tanítanak spanyolt. Lilón a jobb munkalehetőségeket

kináló főváros felé történő elvándorlás megállítást és új képzési kínálat kialakítását jelölte meg feladatul.

Bakucz Dóra egyetemi adjunktus a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Spanyol Tanszékének történetét ismertette. A tanszéket a 2003-as alapítás-tól 2012-ig Csuday Csaba vezette. Nagyon népszerűek a fordítási kurzusok a hallgatók körében. Az ERASMUS program segítségével gyakorlatilag minden hallgatónak lehetősége van egy félévet külföldön tanulni, a tanszék a CEEPUS programban is részt vesz.

Cselik Ágnes, az 1988-ban alapított Károlyi Mihály Magyar–Spanyol Tanítási Nyelvű Gimnázium igazgatója a magyarországi két tannyelvű oktatás helyzetéről számolt be. A 2009-es kétoldalú egyezmény értelmében a spanyol fél 25 anyanyelvű tanárt, módszertani támogatást és ösztöndíjakat biztosít a magyarországi spanyol oktatás számára, míg a magyar fél garantálja a két tannyelvű oktatást, az anyanyelvű tanárok kinevezését és állja szállásköltségüket. 2013-ban már Budapesten, Debrecenben, Pécsen, Miskolcon, Szegeden, Kecskeméten és Veszprémben volt két tannyelvű oktatás.

Ilincia Ilian Țăranu, a temesvári Nyugati Egyetem egyetemi docense a 2009-ben a CEEPUS keretében megindult magyar–szerb–román hispanista együttműködés helyzetéről tudósított. A tervek között szerepel közös doktori programok alapítása, a régióból származó spanyolországi emigránsok nyelvhasználatának vizsgálata, egy új Latin-Amerika-történet megírása, a hispán irodalom recepciójának a kutatása, valamint a regionális hispanisztika történetének a megírása.

Andjelka Pejović, a Kragujevaci Egyetem spanyol tanszékének egyetemi docense a szerbiai spanyoloktatás helyzetét mutatta be. A belgrádi spanyol tanszéket 1971-ben, a kragujevacit 2000-ben alapították. Kiemelte, hogy még kevés középiskolában lehet spanyolt tanulni. Az oktatási segédanyagok területén jó a helyzet, ugyanakkor nincs szerb–spanyol és spanyol–szerb középszótár. A következő évek legfontosabb feladata szerinte a regionális együttműködés erősítése és két tannyelvű gimnáziumok alapítása.

A kötet következő része történelmi, irodalmi és nyelvészeti tanulmányokat tartalmaz. *Anderle Ádám* a spanyol polgárháború magyar önkénteseinek sorsáról ír új források alapján „*A magyar brigadisták kálváriája*” című tanulmányában, feltárva Rajk László perének spanyolországi előzményeit. A per hátterét a magyar történetírás már alaposan elemezte, de a *spanyol szálat* nem vizsgálta. A perben Rajkkal együtt összesen 17 brigadistát ítétek el. A tanulmányból kiderül, hogy már 1938-ban, a spanyol polgárháborúban kezdődött egy Rajk elleni trockista vád és eljárás. A szerző új források alapján rámutat, hogy az albacetei vád mögött Gerő Ernő volt, aki felesége,

Gerőné, Fazekas Erzsébet segítségével próbálta Rajkot és társait vád alá helyezni. Ekkor még sikertelenül, mert a Rákosi-zászlóalj pártbizottsága is kiállt Rajk mellett. Anderle a Rajk elleni spanyolországi vádat a Komintern-NKVD katalóniai „tisztogatási” akcióinak keretébe helyezi. A katalán történészek már korábban felfigyeltek Gerő Ernő (Pedro) tevékenységére („a barcelonai gyilkos”), aki a Komintern és az NKVD megbízottja volt. Ismert Gerő szerepe a Marxista Egyesült Munkáspárt (POUM) felszámolásában. A Párizsból érkező önkénteseket Barcelonában ellenőrző kémelhárító bizottság vezetője Gerő felesége volt. Az ellenőrzés után Haasz László, a magyar „káderes” – Gerő embere volt – fogadta az önkénteseket Albacetében. Ő volt a trockista vád kezdeményezője Albacetében. A Rajk trockizmusáról szóló levél a barcelonai irodából, Gerőnétől származhatott.

Magyarországon először Farkas Vladimir ÁVH-s vallatótiszt célzott Gerő és Gerőné felelősségére emlékiratában. A Komintern iratai és a brigadisták visszaemlékezései megerősítették Farkas gyanúját.

Jancsó Katalin (SZTE) tanulmányában (*Magyarok a trópusokon*) három XIX. századi magyar utazó közép-amerikai tevékenységét ismerteti. A szabadságharc leverése, majd Habsburg Miksa Mexikóba érkezése miatt a század közepétől több volt magyar honvéd és politikus jelent meg a térségben. Wass Sámuel (1814–1879) széles műveltséggel rendelkező erdélyi reformpolitikus volt. 1849-ben New Yorkban érte a szabadságharc leverésének a híre, 1858-ig az Egyesült Államokban maradt. 1862-ben *Kilenc év egy száműzött életéből* címmel adta ki emlékiratait. Az első rész az Egyesült Államokról, a második rész az Antillákról szól. A földrajzi viszonyok leírása mellett a társadalmi problémákkal és a faji előítéletekkel is foglalkozik.

Bánó Jenő (1855–1927) a Fiumei Tengerészeti Akadémia elvégzése után bejárta Európát, majd a MÁV-nál dolgozott. 1889-ben, felesége halála után az Egyesült Államokba ment, később Mexikóban alapított kávéültetvényt. Orvosi tanácsra Venezuelába és Kolumbiába utazott. Visszatérése után Mexikóban *Hunnia* néven trópusi ültetvényt alapított. 1903-ban a fővárosba költözött, itt főkonzul lett. 1890-ben jelent meg *Úti képek Amerikából*, 1896-ban *Mexikó és utazásom a trópusokon*, 1906-ban *Bolyongásaim Amerikában* című műve. Első könyve az apjának küldött levelekből áll. A második könyv útinapló sok történelmi és földrajzi részlettel. Úgy tűnik, Bánó igen népszerű volt Mexikóban. Egy mexikói újság a mexikói kultúra európai terjesztéséért dicsérte, Porfirio Díaz diktátor pedig levélben biztosította a barátságáról. A legfontosabb növények mellett a mindennapi életet is leírja, műve fényképeket is tartalmaz. Harmadik könyvében főleg Mexikóval foglalkozik. Bánó utal Alexander von Humboldt természettu-

dós utazására, de nem tudjuk, ismerte-e Rosti Pál (1830–1874) írását. Rosti ugyanis Humboldt 1800-as útvonalát követte. Művében az elsők között közölt fényképeket Mexikóról, Kubáról és Venezueláról. Fényképészeti tevékenysége vitatott, mert csak erre az életszakaszára korlátozódik. Útleírása *Uti emlékezetek Amerikából* címmel jelent meg 1861-ben. Rosti nevelője az a Vállas Antal volt, aki először készített fényképeket Magyarországon. Sógorai, Eötvös József és Trefort Ágoston döntően befolyásolták az ifjú Rosti fejlődését. Részt vett a szabadságharcban, majd Trefort segítségével Münchenbe menekült, természettudományokat, néprajzot, később fényképezést tanult. 1856-ban Le Havre-ből az Egyesült Államokba, majd Kubába ment. Innen Santo Tomás szigetét érintve Venezuelába ment, felkereste Trinidad és Barbados szigetét, végül Mexikóba érkezett. Ő volt az első magyar, aki megmászta a Popocatepetl vulkánt. Tervezett perui látogatása meghiúsult. Könyve sikert aratott, az MTA levelező tagjává választották. Az illusztrációk nagy részét a fényképek alapján Klette Gusztáv litográfus készítette.

Rosti könyvének venezuelai része spanyolul 1968-ban jelent meg *Wittman Tibor* előszavával. A teljes könyv angol fordítása 1998-ban készült el. A kubai részben Rosti részletesen ír a havannai társasági életéről, az éghajlatról, a sárgalázról, a cukornád-ültetvényekről, a rabszolgák, a mulattok és a szabad telepesek helyzetéről, a dohánytermesztésről és a szivargyártásról. Minden politikai és történelmi fejtegetést mellőz, valószínűleg nem akart az Ausztriával szövetséges Spanyolország számára kényes témákat érinteni. Forrásait nem nevezi meg, a rabszolgaságról nem ad egyértelműen negatív képet. Élete végén visszavonultan élt, minden bizonnyal az utazása során szerzett betegségben halt meg.

Lénárt András, (SZTE) *A Franco-ellenes társadalomkritikus film* címmel két spanyol filmesről közöl tanulmányt. José Antonio Nieves Conde 1951-ben forgatta *Surcos* (Barázdák) című filmjét. A film ötletgazdája és producere Gerely Fülöp volt, a forgatókönyvet Gonzalo Torrente Ballester írta. A vidéken élő parasztcsalád jobb élet reményében Madridba költözik, de terveik meghiúsulnak, elveiket feladva törvénytelen módszerekhez folyamodnak, végül méltóságuk megőrzése érdekében visszatérnek falujukba. Az eredetileg tervezett – és a cenzúra által betiltott – befejezés szerint az egyik szereplő Madridban marad prostituáltként, a család pedig távozóban egy másik, reményekkel telve a fővárosba tartó családdal találkozik. A film készítői a francói szociálpolitikával elégedetlen falangisták voltak. José María García Escudero filmművészeti főigazgató elérte, hogy a film jelentős állami támogatásban részesüljön. A *Surcos* egyházi és kormányzati körökben is vitát váltott ki, egyesek szerint azonban Franco nem talált

benne kivetnivalót. García Escuderonak rossz véleménye volt az *Alba de América* (Amerika hajnala, Juan de Orduña, 1951), című, az Hispanidad értékeit tükröző filmről. A konfliktus a főigazgató bukását okozta.

A másik filmes munkái a könnyebb műfajhoz tartoznak. Az UNINCI stúdió Juan Antonio Bardem kommunista rendezőt egy falusi dráma vagy vígjáték forgatásával bízta meg. Kikötötték, hogy a film legyen szórakoztató, játszódjon Andalúziában és a főszereplő a népszerű énekesnő, Lolita Sevilla legyen. Bardem Luis García Berlangával együtt írta meg a *‘Bienvenido, Mister Marshall!’* (Isten hozta, Mr. Marshall!, 1952) című film forgatókönyvét, a filmet Berlanga rendezte. A történet: egy kasztíliai faluban elterjed a hír, hogy a Marshall-segélyt osztó amerikai bizottság ellátogat hozzájuk, ezért az eladósodást is vállalva tipikus andalúz faluvá akarják alakítani a települést. Végül csalódottan veszik tudomásul, hogy az amerikai küldöttség megállás nélkül halad át a falun. Az alakok sematikusak, egyesek nem értik, miért lettek szövetségesek az amerikaiak. Mások álmaiban az Egyesült Államok negatívan jelenik meg (öslakosok kiirtása, Ku Klux Klan). Ugyanakkor realisztikus a polgármester ismétlésekkel teli beszéde, amely Franco szónoklataira utal. A cenzúra keveset változtatott a filmen, mely az amerikai zsűritag bírálata ellenére a Cannes-i Filmfesztiválon is sikert aratott. A nemzetközi siker után a spanyol kormány már nem tehetett semmit, sőt utólagos állami támogatásban részesítette a filmet. A két film-ben megjelenő rendszerellenes hangvétel tovább erősödött és 1955-ben, a Salamancai Egyetem filmklubja által szervezett beszélgetések során érte el a tetőpontját. Az áttörés García Escudero 1962-es visszatérése volt. A „nyitás” időszaka García Escudero és Manuel Fraga Iribarne tájékoztatási és idegenforgalmi miniszter nevéhez kötődik, hangsúlyozza a szerző.

Csikós Zsuzsanna tanulmánya (*Malinche alakja a XX. századi hispán irodalomban*) a mexikói indián asszony, Malinche alakját elemzi három színdarab alapján. Alejo Carpentier több regényében foglalkozott a két világ találkozásával, és igen árnyalt képet rajzol Malinchéről *La aprendiz de bruja* (A boszorkánytanuló) című egyetlen, eredetileg franciául írt drámájában. Malinche Carlos Fuentes *Todos los gatos son pardos* (Minden macska fekete) című darabjában is megjelenik. A harmadik dráma szerzője Ramón Sender spanyol író, címe *Jubileo en el Zócalo* (Ünnepély a főtéren). A történetek Bernal Díaz del Castillo *Historia verdadera de la conquista de la Nueva España* (Új-Spanyolország meghódításának igaz története) című krónikáján alapulnak. A tanulmány bemutatja, hogy Malinche nemesi családból származik. Hernán Cortés egyik kapitányához adják feleségül, később pedig Cortés tolmácsa és szeretője lesz. Malinche Carpentier drámájában főszereplő. Carpentiernél a valódi konfliktus

Malinche személyiségén belül játszódik le, nem pedig a spanyolok és az indiánok között. A spanyolok emelik ki a rabszolgaságból, de nem tagadja meg a népét. Megpróbálja megérteni a spanyolokat is, és kiábrándultsága ellenére sem hajlandó Cortés meggyilkolására. Fuentes darabjának fő problémája az egyéni és a nemzeti identitás. Az azték rabszolgánő maga meséli el a cselekményt. Szülei, szeretője és népe más-más nevet adtak neki: Malintzin, Marina, Malinche. A három név hármas identitásra utal: istennő, prostituált, anya. Malinche először rá akarja venni Cortést, hogy legyen az aztékok királya, majd közvetíteni próbál Montezuma és Cortés között.

Sender drámája 1538-ban játszódik, a főszereplő a bátor és tehetséges Cortés. Malinche itt Cortés méltó társa. Sender próbál leszámolni a sztereotípiákkal. A tanulmány szerint Malinche Don Quijotéhoz hasonlóan illúziókat kergetett és két világ határán élt.

Katona Eszter (SZTE) Federico García Lorca *Bernarda Alba háza* című darabjának XXI. századi magyarországi bemutatóival foglalkozik. Tíz előadást – köztük balett- és bábszínházi előadásokat is – elemezve azt vizsgálja, hogy mennyire tudja érzékelteni a rendező Lorca zárt női világát és mennyire tud spanyol hangulatot teremteni. A tanulmány mellékletében az összes magyarországi bemutató adatai megtalálhatók.

Nemes Krisztina műfordító a Szegedi Tudományegyetem Történettudományi Doktori Iskolájának hallgatója. Katalán nyelvű tanulmányában (*A történelem, mint a mítoszok forrása*) az Ebro gátjának építése miatt elárasztott Mequinensa városának sorsával foglalkozik. Jesús Moncada *A folyók városa* (*Camí de sirga*) című regényének alapján, bemutatva a Franco-diktatúra döntése nyomán eltűnésre ítélt városnak társadalmát és konfliktusait.

Rácz Anita doktoranda (SZTE) spanyol–német szakos tanári diplomát szerzett. Tanulmányában a spanyol és a német nyelv funkcióigés szerkezeit hasonlítja össze. Rácz kutatásának eredményei, reméli a szerző, hozzájárulhatnak a fordítóprogramok tökéletesítéséhez.

Az *Acta Hispanica* XVIII. kötete tehát sokszínű pillanatképet ad nemcsak a spanyol oktatás közép-európai helyzetéről. Nemcsak a hispanisztika aktuális kérdéseit és a szegedi tanszék kutatási eredményeit mutatja be, hanem a hispanista központok közötti regionális együttműködés helyzetéről és távlatairól is tájékoztat.

Tibor Berta – Zsuzsanna Csikós (eds.): *Acta Hispanica*, tomus XVIII, JATE Press, Szeged, 2013, 152 o.

Gregosits Gábor